

Turizm Sektöründe Fark Yaratan Kadın Girişimciler

Women Entrepreneurs Making a Difference in the Tourism Sector

Ph.D. candidate G. Aslı Pektaş [ID 0009-0002-5401-8970](#)

Prof. Dr. Hülya Kurgun [ID 0000-0002-1745-1452](#)

Abstract

Studies on entrepreneurship have long assumed that male and female entrepreneurs are similar. For this reason, the majority of these studies are criticized as gender blind. However, studies in recent years reveal that there are differences between male and female entrepreneurs on many issues such as access to resources, social and cultural pressures, motivation, access to education, roles and expectations that are formed and internalized by the society, especially due to the patriarchal structure. Therefore, it is important to consider women entrepreneurship separately. Women entrepreneurship, which is mostly handled from a neo-liberal perspective, causes social changes such as empowerment and awareness of women, awareness and elimination of gender inequality, as well as economic outcomes. With this approach, the study examines women entrepreneurs operating in the tourism sector, who received the "women entrepreneur award that makes a difference" given by various foundations and banks to support entrepreneurship in Turkey. The aim of the study is to evaluate the important roles played by women entrepreneurs, who are considered as idle labor force, in the development of the national and regional economy. In the study, the observable and measurable values and differences created by women entrepreneurs in the social and cultural structure through their role as "change agents", which have been ignored until now, are revealed. The study emphasizes the necessity of policies to further support women's entrepreneurship for social development.

1 Giriş

Kapitalizm başladığından beri var olan girişimciliğin popülaritesi, 1980'li yıllarda küreselleşme ile birlikte ekonominin ivme kazanması ve yeniliklerin piyasaya girmesi ile artmış ve devletler özel girişimcilik politikaları geliştirmeye başlamışlardır. Girişimcilik faaliyeti, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesi, işsizlik ve yoksullaşmanın önüne geçilmesi, ülkeler ve bölgeler arası ekonomik gelişmişlik açısından oluşan farkların kapatılması ve rekabet ortamının yaratılması bakımından tüm dünyada büyük öneme sahiptir (Halaç ve Seçkin, 2021). Tüm bunların yanı sıra piyasaya yeni ürün ve hizmet sunulması, yeni iş kollarının yaratılması girişimcilik ile gerçekleşir. Ekonomik kalkınmanın yanında sosyal refahın da sağlanmasında önemli rol oynamaktadır (Kendirli ve Şenöz, 2019). Kalkınmanın ve ekonominin sürdürülebilirliğinden ve gelişiminden bahsedebilmemiz için tüm çalışma yaş aralığında bulunan nüfusun istihdama ve girişimciliğe eşit biçimde katılmaları ülke ekonomileri için büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de 2022 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre toplam nüfusun %49,9'unu (42 milyon 575 bin 441 kişi) kadınlar, %50,1'ini (42 milyon 704 bin 112 kişi) erkekler oluşturmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK), 2023). Nüfusun yarısını oluşturan ve atıl iş gücü olarak görülen kadınların ekonomiye dahil edilmesi bu nedenle önem arz etmektedir. Sanayi devrimi ve 1. ve 2. Dünya savaşı sadece ekonomik ve ticari yapı üzerinde değil aynı zamanda bireylerin hayatını derinden etkileyen ve değişim yaratan sonuçlara neden olmuştur. Özellikle savaş döneminde erkek nüfusunda yaşanan azalma ve ekonomik bunalım ile birlikte kadınların işgücüne katılımı gerçekleşmiştir (Altan ve Ersöz:1994; Kocacık ve Gökçaya: 2005). Kadının yeri evi olarak kabul edilerek, kadınlar sadece gerektiğinde kullanılabilecek yedek iş gücü olarak görülürken savaşlar ve sanayi devrimi ile yaşanan değişimlerin en önemli sonuçlarından biri gittikçe artan sayıda kadının iş hayatına katılımı ve kadının toplumdaki yerinde bu nedenle yaşanan anlamlı değişim olmuştur (Özdemir vd. 2012).

Gerek dünya çapında ve ülkeler bazında yapılan araştırmalarda ve raporlarda, gerekse de akademik çalışmalarda kadın girişimcilerin önemine vurgu yapılmaktadır (Halaç ve Meşe, 2021). İnovasyon, refah ve istihdam yaratarak ülke ekonomilerine büyük katkı sağlamalarının (Brush vd. 2009) yanı sıra cinsiyet eşitsizliğini kaldırmada, yoksulluğu azaltmada, toplumsal değişimde önemli rol oynayan kadın girişimcilerin analizi, uygun ve başarılı politikaların geliştirilmesi, ülkelerin rekabet edilebilirliği ve büyüme potansiyeli için önemlidir (De Vita vd. 2014). Bugüne kadar bu alanda yapılan akademik çalışmaların çok büyük bir bölümü kadın girişimciliğine öznesinde kadından çok ailenin yer aldığı neo-liberal politikalar açısından yaklaşmıştır (Ecevit, 2007; Topateş vd. 2022). Sallan-Gül ve Altındal'ın (2016) çalışmalarında belirttikleri gibi şu ana kadar uygulanan politikalar ile kadın girişimciliği istihdam, yoksulluk ve gelir yaratma gibi ekonomik boyut ile sınırlı kalmıştır. Kadınlar halen "atıl iş gücü" olarak görülürken, öznesinde kadından çok aile, işsizlik ve yoksullukla mücadele olan neo-liberal görüşün baskın olduğu politikalar uygulanmaktadır. Kadın girişimcilerin bu artan önemine rağmen, kadın girişimciliği araştırmalarının son 30 yılda hızlı bir büyümeye sahne olduğu (Yadav ve Unni, 2016) belirtilirken, kadın girişimci olgusuyla ilgili araştırmaların yetersizliğine (Brush vd. 2009) dikkat çekilmektedir.

Günümüze kadar kadın girişimcilere yönelik çalışmalarda; atıl iş gücü olarak değerlendirilen kadınların girişimci olarak ülke ve bölge ekonomilerinin gelişmesinde önemli rol oynadıkları, girişimcilik tanımlarının daha çok erkek egemen bir söyleme sahip olduğu, girişimciliği bir kariyer seçimi olarak erkeklerin kadınlardan daha fazla tercih ettiği, girişimcilik araştırmalarının ağırlıklı olarak erkeklere dayandırıldığı ve girişimciliğin geleneksel olarak bir erkek faaliyeti olarak kabul edildiği gözlemlenmiştir (Ahl vd. 2006). 1990'lara kadar yapılan kadın girişimciliği çalışmalarında, erkek girişimciler üzerinde yapılan araştırmalardan elde edilen verilere göre kadın girişimciler kıyaslanmış ve araştırmalarda "cinsiyet" değişkeni olarak kabul edilmiştir (Ahl vd. 2016; Foss, 2010). İlgili literatür incelendiğinde çalışmaların büyük çoğunluğunun kadınların girişimci olma süreçleri, sonuçları, itici ve çekici faktörler, motivasyonları, karşılaştıkları zorluklar ve kadın ve erkek girişimciler arasındaki farklılıklar üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (Baysal, 2020).

2 Kadın Girişimciliği

Çalışmaların büyük bir çoğunluğunda erkeklerin kariyer tercihi olarak girişimciliği kadınlardan daha fazla tercih ettikleri görülmektedir (Gorji ve Rahimian, 2011; Yordanova, 2011; Zhang vd. 2009). Yapılan girişimcilik araştırmaları özellikle 1990'ların başına kadar ağırlıklı olarak erkeklerin faaliyetlerine dayanmaktadır. Girişimcilik üzerine yapılan ilk araştırmalarda erkek ve kadın girişimciler aynı kabul edildiğinden ayrı bir araştırma gerçekleştirmeye gerek görülmemiştir. Bu nedenle girişimcileri tanımlayan özellikler ve girişimci davranışları doğası gereği erkek merkezlidir (Bruni vd. 2004). Girişimciden bahsederken kullanılan " rekabet gücü, güven, hırs, risk alma, güçlü liderlik özelliği, cesaret" gibi karakteristik tanımlamalar kadınlardan çok erkekleri tanımlayan özelliklerdir. Neredeyse "erkek" ve "girişimci" eşanlamı hale gelmiştir. Kısaca girişimcilik geleneksel olarak bir erkek faaliyeti olarak görülmüş ve benimsenmiştir. Venkataraman ve Sarasvathy (2000) tarafından yapılan çalışmada yer alan metafor konuyu çok iyi özetlemektedir. "*girişimcilik araştırması uzun zamandır 'Juliet'siz Romeo ve Julieta'*" (Alıntı: Gupta, V. vd. 2005). Sosyoloji, psikoloji, yönetim, ekonomi gibi farklı disiplinlerin de ilgi odağı haline gelmesinden ve her disiplin tarafından farklı bakış açısı ile tanımlanmasından dolayı akademik yazında pek çok farklı girişimcilik tanımı mevcuttur. Ancak geçmişte yapılan girişimcilik tanımlarına bakıldığında girişimciliğin erkeklere özgü bir alan olarak değerlendirildiği, kadınların tanımlara daha sonra dahil edildiği görülmektedir. Girişimci ilk başlarda " yeni topraklar keşfeden kaşif " figürü ile ilişkilendirilmiş, kültürel olarak baskın erkeksi niteliklerden etkilenmiştir (Bowe ve Hirsch, 1986). Farklı akademisyenlerin çalışmalarında da örgüt yazınının cinsiyet körü bir yapıya sahip olduğu savunulmaktadır (İrefin vd. 2012).

Kadın girişimciliğine yönelik çalışmalar geleneksel girişimcilik çalışmalarından çok daha sonra yapılmaya başlanmıştır. Kadın girişimciliği çalışmaları ilk kez 1976'da akademi de kendine yer bulmuştur. Ahl ve Marlow (2012)'deki çalışmalarında o zamana kadar yapılan ana akım girişimcilik literatürünün, girişimci kişilik özellikleri gibi belirleyici özellikler üzerine maskülen söylemler ürettiği ve kadın girişimcilerinde bu kalıplara uydurulmaya çalışıldığından bahsedilmiştir. Yıllardır kadın girişimciler var olmalarına rağmen ilk akademik makale 1976' da Schwartz tarafından, ilk politik rapor 1979' da, akademik konferans sunumu Hirsch ve O'Brien tarafından 1981'de, konuya ayrılmış akademik odaklı ilk kitap Goffee ve Scase tarafından 1985'te yayınlanmıştır. Bu gecikme için pek çok farklı olası açıklamalar öne sürülmüştür. Bunlardan bir tanesi kadınların pek çok ülkede işletme sahibi olarak sayılmamaları, diğer bir sebep ise popüler medyada yer almamaları nedeni ile akademisyenlerin dikkatini çekmemeleri olarak sayılmaktadır (Ahl, 2006: 596). Ayrıca konuyla ilgili ilk çalışmaları yapanların erkek ve kadın girişimcileri temelde aynı olduğunu varsaymaları, bu nedenle de ayrı bir sorgulamaya ihtiyaç duymamaları sebeplerden bir diğeri olarak öne sürülebilir (Jennings ve Brush, 2013; Yadav ve Unni, 2016). Dolayısıyla erkekler ile ilgili çalışmalar sonucunda elde edilen bilgiler kadınlara da aynı şekilde uygulanmıştır. Sonuç olarak, erkek girişimciler, kadın girişimcilerin deneyimlerinin değerlendirildiği standardı oluşturmuşlardır (Sospeter, 2014). Bu nedenlerden dolayı ayrı bir araştırma yapılmamıştır. Konuya ayrılmış akademik bir derginin ilk özel sayısı 1997 yılına kadar çıkmamıştır. İlk özel politik ve akademik odaklı konferanslar 1998 ve 2003'te yapılmıştır. 2009' da ilk özel niş dergi "International Journal of Gender and Entrepreneurship" yayına girmiştir (Jennings ve Brush, 2013).

TÜİK raporlarında, Türkiye'de kayıtlı 1 milyon 246 bin girişimcinin 134 bin tanesinin kadın girişimci olduğu ifade edilmektedir (Milliyet, 2020). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için neo-liberal politikalar açısından, yoksullukla mücadele, istihdam yaratma, bölgesel kalkınmada ve ekonomik büyümede oynadıkları rol nedeniyle kadın girişimciliğinin önemi artmaktadır. Bu katkılarının yanı sıra kadın girişimciliğine güçlendirme yaklaşımı ile bakıldığında; kadına yönelik şiddetin azaltılması, hane halkı içinde söz hakkı/pazarlık gücünün artması, daha eşit ve adil bir yaşam, sosyal ve ekonomik statünün iyileşmesi, bilinç yükselmesi, öz değer duygusu ve sosyal kimlik gelişimi, kaynaklara ulaşım ve yaşantıda fark edilir değişiklikler, kadın yoksulluğunun giderilmesi, kadının güçlenmesi gibi toplumsal cinsiyet çıktıları da bulunmaktadır (Kabeer, 2008). Yılmaz (2014) çalışmasında, girişimciliği kar amacı gütmeyen yanı sıra sosyal fayda sağlamaya yönelik bir olgu olarak tanımlamakta ve beraberinde bireylerde ve toplumda yarattığı zihinsel değişimi vurgulamaktadır. Tüm yukarıda sayılan çıktılar göz önüne alındığında kadın girişimciler istihdama katılarak ekonomik anlamda sağladıkları katkıların yanı sıra sosyal ve kültürel değişimler de gerçekleştirmektedirler.

Türkiye'de kadınların iş yaşamında karşılaştıkları sorunların temelinde toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve inanç yapılarındaki bazı aksaklıklar ve engeller yatmaktadır. Bu sorunların ve engellerin kapsamı ülkelere ve bölgelere göre değişmektedir. Kültür, inanç ve sosyal normlar, kadınların çalışma hayatına katılımı ve çalışma hayatındaki konumları üzerinde önemli rol oynamaktadırlar (Dünya Bankası 2012; Sospeter vd. 2014). Girişimcilik süreci, geleceğin girişimcilerine dostça bir ortam sunan uygun sosyal ve ekonomik sistemlerden doğmaktadır (Korze, 2017). Kaynak bulmada güçlük, ataerkil yapı nedeniyle kadına atfedilen ve kadınlar tarafından içselleştirilmiş roller, hane içi iş yükü, eğitim eksikliği, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, rol model eksikliği, iş deneyimlerinin az olması gibi nedenlerden dolayı ülkemizde kadınlar girişimcilik sürecinde zorlanmaktadır. Gerek yukarıda belirtilen geleneksel değer ve tutumlar gerekse sosyo-ekonomik politikalarından dolayı kadınlar dezavantajlı durumdadırlar. Ülkemizde özellikle ataerkil yapının sosyal ve ekonomik hayata hakim olması cinsiyet ayrımcılığına neden olmuştur. Kişinin doğduğu andan itibaren önce aile, sonra eğitim, din gibi çeşitli toplumsal kurumların yanı sıra, kullanılan dil vasıtasıyla pekiştirilen toplumsal cinsiyet rolleri içselleştirilerek zihinlere kazınmaktadır (Bayraktar, 2018). Toplumsal cinsiyet; toplumun kişiyi nasıl gördüğü, algıladığı ve beklentileri ile ilgilidir. Kadına ve erkeğe toplum tarafından atfedilen rol ve sorumlulukları ifade etmektedir. Bu şekilde yetişen bireyler bu kodları gelecek nesillere de aktararak süreci devam ettirmektedirler. Bu aktarımla kadınlar ve erkekler bu meşrulaştırılmış sınıfsal sistemleri, cinsiyetlere dayalı iş ayrımını olağan göyerek sürdürmektedirler (Bourdieu, 2016). Kadınların daha çok kuaförlük, sağlık, temizlik, ev işlerine dair meslekleri seçmeleri ve bu gibi meslekleri kadına özgü işler olarak görmeleri, belirli konularda eğitim almayı tercih etmeleri, doğum anından itibaren öğretilen, dikte edilen bilgilerin, öğretilerin içselleştirilmesi sonucudur. "Kadınca" ve "erkekçe" nitelikler taşıyan meslekler ortaya çıkarılmıştır (Bedük, 2005). Para kazanmak, hayatın içinde daha aktif olmak erkeğin görevleri iken "görünmeyen emek arzı" olarak nitelendirilen; çocuk doğurmak, yaşlı, hasta ve çocuk bakımı, ev işleri, yemek kadının esas görevi sayılmıştır (Özkaplan, 2009) Her ne kadar eğitiminde bu geleneksel kodları içselleştirmede payı olsada, eğitim sermayesi arttıkça toplum tarafından benimsenen geleneksel rol ayrımı da zayıflar (Bourdieu, 2017), "neyi, neden, nasıl" seçtikleri konusunda farkındalık kazanılır ve bu da değişimi tetikler.

Bourdieu "*habitusun kader*" olduğu fikrine karşı "düşünümsellik" kavramını geliştirmiştir. Bu kavram ile habitusun yani süreklilik ile birlikte kültürle birlikte biçimlenmiş ve edinilmiş tüm alışkanlıkların, kişiden kişiye aktarılan, öğretilen ve içselleştirilen tüm kodların, gücün, aslında birey tarafından üretildiği ve nesillerden nesillere aktarılan bilgiler yumağı olduğunun farkına vararak, bu duruma karşı tepkiyi değiştirebilmenin mümkün olduğunu ifade etmektedir (Kaplan ve Yardımcıoğlu 2020). Değişim; farkına varma, açığa çıkarma ve sorgulamayla başlamaktadır. Sosyal değişim ile insanların inanç sistemleri, bakış açıları, düşünce şekilleri, duyguları ve eylemleri değişime uğramaktadır. Değişim bir uyanış ve zihinsel bir dönüşümdür. Bu değişim toplumun sosyoekonomik, kültürel yapısında ve toplumun farklı katmanlarında olabileceği gibi günümüz teknolojisi ile dünyanın küçük bir köy olduğu varsayımıyla uluslararası boyutta da gözlemlenebilir (Aslantaş, 2008).

Kökleri 18.yy'a dayanan feminist teori, birbirini takip eden farklı dönemlerde ortaya çıkan birden fazla teorik alt yapı ile şekillenmiştir. Her biri toplumda kadının ikinci planda kalmasının nedenlerini farklı nedenlere ve sonuçlara dayandırıp farklı çözümler sunsalar da ataerkil sistemin değişmesi gerektiği ve girişimciliğin eril normlar üzerine kurulduğu gerçeği konularında ortak paydada buluşmaktadırlar. Kadınların da erkekler ile eşit şartlara ve haklara sahip olması gerektiğini savunan ve bu amaçla çabalayan bir toplumsal bilinçlenme hareketi olarak başlamıştır. Feminist teorilerin girişimcilik literatürüne uyarlanmasıyla "kadın girişimciliği" çalışmaları gelişmeye başlamış ve geleneksel girişimcilik bakış açısına karşı bir farklı bir bakış açısı ortaya koymuştur. Feminist bakış açısıyla yapılan çalışmalar ile birlikte 1990'lara kadar değişken olarak kabul edilen cinsiyet, odak noktası haline gelmiş ve kadına odaklanmıştır (Foss, 2010). Yüzyıllardır kadınlar toplumda dezavantajlı konuma sahiptirler ve cinsiyet yüzyıllardır toplumsal yapılanmanın temelini oluşturmaktadır (Aksay 2021). Kadınların hem ekonomik hem de toplumsal anlamda ikinci planda kalmalarının en büyük nedeni ataerkil sistemin yarattığı cinsiyet ayrımcılığıdır. Bu sistemin yarattığı ayrımcılık nedeniyle, kadınların birinci görevi ev içindeki rollerini yerine getirmektir. Bourdieu'nun bahsettiği "toplumsal değişim", feminist teorisyenler tarafından da savunulmuş ve bu değişimin kültürel kodlar, dil gibi çeşitli etmenlerle değiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Eril bakışın baskın olduğu toplumlarda, kadına yönelik her türlü sıkıntı, sorun, talepler ya göz ardı edilmekte ya da yok sayılmaktadır. (Sallan, 2019). Girişimcilik söyleminde örtülü bir toplumsal cinsiyet yanlılığının var olduğu iddia edilmektedir (Yadav ve Unni, 2012). Kadın girişimciler farkındalıklarının artması ile toplum içindeki baskı ve kontrol mekanizmalarını sorgulamaya başlayarak, cinsiyet ayrımcılığına yönelik yargıları yıkararak, toplumdaki sosyal sorunların farkına varıp harekete geçerek, girişimci olmak isteyen diğer kadınlara rol model olarak, istihdam yaratarak, tabuları yıkararak toplumda zihinsel bir dönüşüm gerçekleştirmektedirler. Girişimcilik, ekonomik ve toplumsal bağımlılıktan kurtulmak isteyen kadınlar için alternatif bir yol olarak kabul edilmektedir (Şahin, 2006).

3 Turizm Sektöründe Kadın Olmak

2006 yılından beri dünyanın farklı ülkelerinde yürütülen araştırmaların sonucu olarak Dünya Ekonomik Formu tarafından yayınlanan Küresel cinsiyet eşitsizliği 2022 yılı raporuna göre 146 ülke arasında Türkiye 124'üncü sırada yer almaktadır. Ayrıca, eğitim düzeyinde 101'inci, ekonomik katılımında 134'üncü, sağlık ve hayatta kalmada

99'uncu, siyasi katılımında 112'nci sıradadır (Global Gender Gap Report 2022). Yine 2017 yılında Uluslararası Para Fonu'nun raporuna göre kadınların iş gücüne katılmamasından dolayı ortaya çıkan iş gücü kaybı nedeniyle kişi başına düşen gelir de %25'lik bir kayıp meydana gelmekte bu da Türkiye'yi Dünya'da en çok kaybı olan birinci ülke, girişimcilikte de en çok kaybı yaşayan ikinci ülke yapmaktadır (Halaç ve Meşe 2021). Araştırmalar ve raporlar sayılar ile Türkiye'de kadının iş gücüne katılımının düşük olduğunu göstermektedir.

Türkiye eril bir ülkedir. Genel olarak Türkiye'de çok yönlü toplum yapısı mevcuttur. Doğusundan batısına değişen aile, iş, çalışma koşulları, örf ve adetler kadınların her bölgede yaşam koşullarını değiştirebilmektedir. Ataerkil yapı nedeniyle "kadının yeri evidir" düşüncesi hemen her bölgede geçerliliğini korumaktadır. Kadınların istihdam oranları da, karşılaştıkları zorluklar da bölgesel bazda farklılıklar göstermektedir. Özellikle kırsal kesimdeki kadınlar, kendi işlerini kurma konusunda kendilerini ev ve bakım işlerinden sorumlu gören kültürel ve sosyal normlardan dolayı engellerle karşılaşmaktadırlar. 2022 yılı hane halkı iş gücü araştırmaları sonuçlarına göre; 15 ve üzeri yaşta kadın istihdam oranı %28, erkeklerin oranı ise %62,8 olarak belirlenmiştir. En yüksek kadın istihdam oranı %36,8 ile Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane bölgesinde gerçekleşirken, en düşük kadın istihdam oranı ise Mardin, Batman, Siirt, Şırnak ve onu takiben Şanlıurfa, Diyarbakır, Van, Muş, Bitlis Hakkari bölgelerinde gerçekleştirmiştir (TÜİK, 2022).

Özellikle Cumhuriyet'ten sonra kazanılan haklar ile kadınlar iş hayatında daha çok yer almaya başlamışlar da ataerkil toplum yapısı kadının önünde her zaman engel olarak varlığını sürdürmektedir. Cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle her sektörde kendine yer bulamayan kadınlar, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, iş ve aile hayatında kurması beklenen denge, cam tavan gibi pek çok nedenden eğitim seviyeleri artsa bile iş hayatına atılmakta ve devam ettirmekte sıkıntılar yaşamaktadırlar. Kadınların en çok istihdam edildiği sektör hizmet sektörüdür. TÜİK 2021 verilerine göre kadınların hizmet sektöründe toplam istihdam oranı %55, 4'tür. Turizm sektörü istihdam yoğunluğunun yüksek olduğu, ekonomi üzerinde önemli etkilere sahip ve kadınların en çok istihdam edildiği sektördür. Kadınlar sektörde çoğunlukla kalifiye ve yüksek ücretli, tam zamanlı işlerde ya da yöneticilik pozisyonunda çalışmak yerine oda temizliği, mutfak, karşılama, servis gibi ev ile bağlantılı işlerde çalışmaktadırlar. Kadın çalışanların sayısı her geçen gün artmasına rağmen yönetim kademelerinde çalışan kadın sayısı çok azdır (Uğuz ve Topbaş, 2016). Kadınların bu tarz cinsiyetçi işlerde çalıştırılmalarının ardında yöneticiliğe addedilen erkeksi özellikleri kadınların taşımadığı düşüncesinin var olduğu düşünülmektedir (Costa vd. 2017). Sektördeki her türlü zorluğa, eşitsizliğe ve engellere rağmen kadın girişimci sayısının artması ile kadınların ekonomik durumunda, geleneksel aile yapısında ve toplumun kadına bakışında önemli değişiklikler olmaya başlamıştır. Özellikle kırsal turizmde sayıları hızla artan kadın girişimciler; pansiyonculuk, yerel, bölgesel el sanatlarının yapımı, yerel yemekler, kahvaltılar, her türlü tarımsal üretim ve satışı gibi girişimcilik faaliyetleri ile hem kadınların sosyoekonomik olarak güçlenmesine hem de bölgesel ve toplumsal kalkınmaya destek vermektedirler (Boyacıoğlu, 2014).

4 Yöntem ve Bulgular

Çalışmanın amacı, atıl işgücü olarak değerlendirilen kadın girişimcilerin ülke ve bölge ekonomisinin kalkınmasında oynadıkları önemli rolleri değerlendirmektir. Çalışmada, kadın girişimcilerin bugüne kadar göz ardı edilen "değişim ajanı" rolleri aracılığıyla toplumsal ve kültürel yapı içinde yarattıkları gözlemlenebilir ve ölçülebilir değerler ve farklılıklar ortaya konmaktadır. Çalışma, toplumsal kalkınma için kadın girişimciliğini daha fazla destekleyecek politikaların gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu amaçla, Türkiye'de çeşitli vakıf ve bankaların kadını ve girişimciliği desteklemek amacıyla yapılan yarışmalarında ödül almış turizm sektöründe "fark yaratan kadın girişimciler" örneklem olarak belirlenmiştir. Örneklem kapsamında yer alan kadın girişimciler motivasyonları, buldukları bölgede ve toplumda yarattıkları ekonomik ve toplumsal değişimler açısından incelenmektedir.

Araştırmada, nitel araştırma yöntemi içerisinde yer alan; nesnel, ölçülebilir, doğrulanabilir bilgilere ulaşmak amacıyla doküman, metin ve evrak gibi pek çok farklı materyali belli kurallar dahilinde (örnekleme, kodlama, kategori vs.) analiz etmeyi amaçlayan (Metin ve Ünal, 2022) içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Bu doğrultuda yazılı ve görsel basında yapılan 17 röportaj, video ve 3 adet TEDx konuşması analiz edilmiştir. İçerik analizi tekniği ile belirli kurallar dahilinde metinler, belgeler ve dokümanlar nesnel bir şekilde analiz edilebilmektedir. Seçilen konu hakkındaki genel eğilimlerin ortaya çıkarılmasında etkili bir araç olan içerik analizi yöntemi ile "ne, neden, nasıl" gibi sorular ile görünmeyen gizli mesajlar ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır (Metin ve Ünal, 2022). İçerik analizi ile araştırmanın örnekleme ait belgeler, dokümanlar çok detaylı incelemeye tabi tutulduğundan, incelenen olgu hakkında daha çok bilgi elde edilmesine olanak sağlamaktadır. Kuramların doğrulanması ve fenomenler hakkında çıkarım yapmaya olanak sağlaması da içerik analizinin önemli noktalarından (Gül ve Nizam, 2021). Metni anlama ve yorumlama ön plandadır. Araştırma yöntemi çerçevesinde araştırma soruları esas alınarak kategoriler oluşturulmuş ve basında, internette yer alan röportajlar, TEDx konuşmaları bu sorular dahilinde incelenip, karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Şu sorulara yanıt aranmaktadır:

- Girişimci olmaya iten/çeken sebep nedir?
- Aile, yakın çevre ve toplum nasıl tepki verdi?

- Tepkiler ile nasıl başa çıktılar, nasıl karşıladılar?
- Kendi hayatlarında neler değişti?
- Diğer kadınların hayatında neler değişti?
- Yaşadıkları, şehir/bölgede neler değişti?

Her biri birbirinden farklı eğitim, yaş, aile, sosyoekonomik ve kültürel yapıya sahip bu girişimci kadınların diğer girişimcilerden en büyük farkları yörelerinde veya yaşadıkları şehirlerde zorunluluktan veya farklı sebeplerden bir tabuyu yıkararak alışılmadığı yapan, kültürel kodlara karşı çıkan öncü ruh olmaları, istihdam sağlayan ilk kadın girişimci olmaları ve toplumsal ve zihinsel değişim başlatmış olmalarıdır. Onların bu yoldaki hikayeleri diğer girişimci olmayı düşleyen kadınlara da ilham olacaktır. Bu çalışmada amaçlı örneklem seçilmiştir. Örnekleme yer alan kadın girişimciler;

Bedriye Berber Engin (Gölpazarı, Kurşunlu Köyü/Bilecik); Sabancı Vakfı Onuncu sezon dördüncü "Fark Yaratan Kadını" ödülü, 2018 yılı YVES ROCHER VAKFI-Institutde France "Toprağın Kadınları" Türkiye birincisi.

Nuran Özyılmaz (Kars Kaz Evi/Kars) ; Garanti Bankası, 2015 yılı "Türkiye'nin Yöresinde Fark Yaratan Kadın Girişimcisi" ödülü, Kars'ın ilk kadın girişimcisi

Zümran Ömür (Bogatepe köyü/Kars), 2018 Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı "Yılın Girişimcisi",

İksir Sema Aydın (Daday/Kastamonu), Garanti Bankası 2014 yılı Türkiye'nin Yöresinde Fark Yaratan Kadın Girişimcisi" ödülü

Ebru Baybara Demir (Cercis Konağı/Mardin); 2011, Garanti Bankası, Kadıger ve Ekonomist dergisi tarafından verilen "Türkiye'nin Yöresinde Fark Yaratan Kadın Girişimcisi" ödülü.

Kadınları girişimci olmaya yönelten sebeplere bakıldığında incelenen kadın girişimcilerin aşağıda yer alan ifadeleri dikkat çekicidir:

"Yıllar önce bir kitapta okuduğum hikayeden etkilenerek hep bunun hayalini kurmaya başladım; köyümü turizme açmak (TEDx konuşması). Şehirde kadın olmak zor; köyde kadın olmak iki misli zor ve ben mutlu olmak ve çevremde de mutlu kadın görmek istiyordum (Hürriyet,2019) bu yüzden 11 yıl süren bir mücadelenin ardından köyümü ilk eko köy olarak turizme kattım (Deva Kadında, Youtube)". Bedriye Berber Engin

"Geçim sıkıntısı ve yoksulluktan başladım. Özgürlüğüm evim kadardı. Eşim evlendikten sonra çalışmama izin vermedi. Dört kızımın kaderi benim gibi olmasın istedim (İvk, Nuran Oğuz Özyılmaz)". Nuran Özyılmaz

"2000 yılında köyümüzde meydana gelen bir kazada 22 kişiyi kaybettik. Bu olaydan sonra çok büyük göç verdik. Kalan insanlarımız evlerine kapandı. Üretim durdu. Kadınlarımız evlerinden çıkmamaya başladı. Köyümüz için bir şeyler yapmak gerektiğini düşündük. Kırsaldaki kadın toplum içinde yer alsın, hane içinde söz hakkı olsun, eşinin arkasında değil yanında yer alsın, kendi ailesini, çocuklarını ayakta tutsun böylece ülkemizde daha iyi yerlere gelsin istedim. Kadınımlar güçlü olsun istedim. Köyümüzü geri kazanmak istedik (TEDx, 2018). Buraya has bir kültür vardı. O kültürün kaybolmaması için bu yola çıktık (Fox, 2021)." Zümran Ömür

"Özellikle gençlerin göç etmesini engellemek ve bölgenin sahip olduğu doğal güzellikleri turizme açıp, dadayı tanıtmak amacıyla bu işe başladım. Daday'da çalışkan kadınlar vardı onlarla bir şeyler yapabilmek, mutlu insanlar ülkesi yaratmak istedim (Hayat Tadında, Youtube, 2017)". İksir Sema Aydın

"Mardin'i merak ettiğim için baba memleketim Mardin'e geldim. Sonra bir hayal kurdum; "Mardin'i turizme tanıtmak". Bana inanan 21 kadın ile Mardin'in ilk turistik işletmesini açtım. Turizm eğitimini aldığım iş idi (TEDx, 2017). Eğitim ve gelir seviyesinin düşük olduğu bir yerde sürdürülebilirlik için işe insanların en iyi yaptığı işle başlamak gerekir diye düşündüm (Bir Kadın, Youtube, 2021)." Ebru Baybara Demir

İncelenen kadın girişimcilere ailesinin, yakın çevresinin ve toplumun nasıl tepki verdiği aşağıda yer alan ifadelerde görülmektedir:

"Bir avuç kadın bana inandı. Eşime ilk fikrimi açtığımda bana saçmalama dedi (TEDx ,2018). Muhtar yanıma gelenleri cezalandırıyordu. Bilinmeyenden korkular (Deva Kadında, Youtube, 2021). "Etraf ne der!" duvarını aşmak oldukça güç oldu. Özellikle bir kadın için, hele hele köydeki bir kadın için bu duvar çok büyük. En yakınlarımla bile savaşmak zorunda kaldım (Pazartesi14, 2021). Eşimi saf dışı bırakıp bu işe başladım. Erkek egemen toplumda kadının bir yere gelmesi çok zor, koca faktörü, çevre faktörü herkes önünde engel, uzun atlamalı engeldi (TEDx, 2018)." Bedriye Berber Engin

"Bütün kadınların yaşadığı her türlü sıkıntıyı yaşadım (Chefstory, youtube, 2022). Kimse bana inanmadı". Nuran Özyılmaz

"Engeller oldu, çok engeller oldu. Kendi hemcinslerimin engelleri de oldu. Tıbbi bitkiler ile ilgili çalışmaya başladığımızda köyün kadınları hayvan yeminden ne olabilir ki dediler. Köyü turizme açma düşüncesine bu köy çok uzak, kimse gelmez, kimse görmez diye karşı çıktılar. Tüm bunların olacağına inanmadılar (Güçlü kadınlar, Güçlü Yarınlar, Youtube,2021)" Zümran Ömür

"Yakın çevrem siz çığlıksınız dedi. Kadın olmak erkeklerden biraz daha fazla çalışmayı gerektiriyor. Bazı bürokratik engeller ile karşılaşıyorsunuz (Hayat Tadında, Youtube,2017)." İksir Sema Aydın

"Aile ile başladı tüm zorluk. ilk önce babam bana karşı çıktı. Mardin'e gidince yengemlerin konağında kalmaya başladım. Giyimim, kuşamım, yaşam şeklim, evliliğe bakış açım, kocamla ilişkim her şeyim farklıydı. Sonra ailem bana karşı çıktı. Terörden yeni kurtulmuş bir şehirde turizm yapacağım dediğimde kimse bana inanmadı. Koşullardan dolayı imkansızdı bahsettiğim hayal. Babam bana karşı, herkes bana karşıydı. Hakkımda bir kadın için söylenebilecek her şey konuşuldu. Hiçbirini duymadım. Hep ileriye baktım (Storybox, Youtube, 2021).. " Ebru Baybara Demir

İncelenen kadın girişimcilerin tepkiler ile nasıl başa çıktıkları şu şekilde ifade edilmektedir:

"11 yıl hayalimin peşinden koştum ve sonunda gerçekleştirdim (TEDx, 2018). Hiçbir şekilde vaz geçmedim. Çok yorulduğum yerde, sabah tekrar baştan başlıyordum, inatla (Cesaret Veren Kadınlar, Youtube, 2021). Hiç geri adım atmadım. Cesur oldum. Girişimcilikte de ilk kural cesaretmiş (Pazartesi14, 2021)." Bedriye Berber Engin

"Hayal ettim, inandım. Hiç umutsuzluğa kapılmadım. Pozitif düşünürüm. Bugün olmazsa yarın olur. Şükri bildim, sabrı bildim. Kimse bana inanmadı. Neyi farklı yapabilirim diye baktım ve sürdürülebilirliğe önem verdim. Hiç geriye bakmadım hep ileriye baktım (Chefstory, Youtube, 2022). Toplumun tabularını yavaş yavaş, alıştıra alıştıra yıktım (Haberler.com, Youtube,2022)." Nuran Özyılmaz

"Vazgeçmeden mücadeleye devam ettik, hoş görüşle onları ikna ettik. Hep beraber yol aldık. Eşim ve çocuklarımız çok destek oldular (Güçlü kadınlar, Güçlü Yarınlar, Youtube,2021)." Zümran Ömür

"Sağduyu ve pozitiflikle tüm engellerin üstesinden gelmeye çalıştım (Hayat Tadında, Youtube, 2017)". İksir Sema Aydın

"Hayallerimden asla vazgeçmedim. Çok ağladım. Ben yapamadım demek istemedim önce kendi hayatımı değiştirdim sonra herkesi değiştirdim. Hiç geri dönüşlerim olmadı. Hep daha ileriye dedim (Storybox, Youtube, 2021). İyi bağlantılar kurmuştum onlar bana çok destek oldular. . Hakkımda söylenenleri hiç duymadım (TEDx, 2017)." Ebru Baybara Demir

İncelenen kadın girişimcilerin kendi hayatlarında neler değiştiği şu şekilde ifade edilmektedir:

"Rol model oldum, ilham verdim. Anadolu'da kendi köyünü turizme açan ilk Anadolu kadını benmişim (Pazartesi14, 2021). İlk kez birinin eşi değildim, birisinin anası değildim (Deva Kadında; Youtube, 2021). Kendi gücümü fark ettiğim zaman güçlü olduğumu anladım. Kadın isterse her şey olur, onu anladım (TEDx, 2018). Bedriye Berber Engin

"Rol model oldum (Chefstory, Youtube, 2022). Kars'ın turizm elçisi oldum. Kars'la kazı özleştirdim. Ekonomide farkındalık yaratarak kadınların özel sektörde iş gücüne katılmasını sağladım (İvk,Nuran Oğuz Özyılmaz). Kaz evlerimizde pişen bir yemeği ama ticarete dönüştürülmemiş, turizme kazandırılmamıştı. Bunu yapan ilk kadın girişimci oldum (Garantibbva). Kadın emeğini ekonomiye dönüştürdüm. Çok kadının yoksulluğuna dokundum, çare oldum. Bir insan kendisine inanır, kendi değişirse dünya değişir (Chefstory, Youtube, 2022)." Nuran Özyılmaz

"Bu yolculukta eşimle yan yana yol aldık (TEDx, 2018)." Zümran Ömür

"Rol Model oldum. Yemeğin lezzeti kadar kaç kişinin hayatına dokunduğu önemli benim için. Yaşadığımız değişimlerle motivasyonum arttı (Bir Kadın, Youtube,2021)." Ebru Baybara Demir

İncelenen kadın girişimcilerin çevresinde yer alan diğer kadınların hayatında neler değiştiği şu şekilde ifade edilmektedir:

"Kadınlar mutlu, özgürler. Kendi gücüne inanan kadınlar mutlu olurlar (Pazartesi14,2021). Kendilerine güvenleri arttı, üretime katılıyorlar, bağımsız ve güçlü hissediyorlar (TEDx, 2018)." Bedriye Berber Engin

"Beni gördükçe o yaptı bende yapabilirim diyerek işe giriştirler. Ekonomik özgürlüklerini kazandılar. Ekonomiye dahil oldular (Chefstory, Youtube, 2022). Çalışan kadın sayısı arttı, Bu kadınlar aile ekonomisine katkıda bulunmaya başladılar (Garanti BBVA, Nuran Özyılmaz, 2017)". Nuran Özyılmaz

"Bizler evden ahıra, ahırdan eve giden, ev işleri yapan, çocuk büyüten kadınlardık (AA Haber, 2019). Kadınlar Fransızca ve yoga öğrendiler. Bölgelerinde yetişen endemik bitkiler ile ilgili uzmanlardan eğitimler aldılar. Evlerini pansiyona açınca ev ekonomisine katkı sağlamaya ve kendi ayaklarının üzerinde durmaya başladılar (TEDx, 2018)" Zümran Ömür

"Tesisin tüm ihtiyaçları dadaylı üretici kadınlardan karşılandı. Kadınlar ekonomiye katılarak, ekonomik özgürlüklerini elde ettiler, aile bütçesine katkıda bulundular. (Güçlü kadınlar, Güçlü Yarınlar, Youtube,2021)" İksir Sema Aydın

"Toplumsal hayatta kadın yoktu. Artık hayatın içindeler. Kadınların yaşam koşullarını değiştirdiğinizde yaptıkları işlerin ne kadar sürdürülebilir olduğunu gördük. Kadınlar evlerine ekmek götürmeye başladılar. Ayaklarının üstünde durmaya başladılar. Kadınlar sosyal güvenlik sistemine kaydoldular (Fox, 2021)." Ebru Baybara Demir

İncelenen kadın girişimcilerin yaşadıkları şehir/bölgede neler değiştiği şu şekilde ifade edilmektedir:

"Daha çok kadın mutlu olsun diye yakındaki iki köyü daha kendi turizm programımıza kattık (TEDx Konuşması,2018). Dünyanın her yerinden köyümüze ve çevre köylere ziyaretçiler geliyor. Bilecik'teki taksiciler bile teşekkür ediyorlar. Sadece ben değil herkes kazanıyor. (Gazete Kampüs,2019). Köyden göç bitti, tersine göç başladı. Dört aile köye geri döndüler (Hürriyet,2018). " Bedriye Berber Engin

"Doğunun en doğusunda olan Kars'ı turizme açtım. Kars'ın turizm elçiliğini yaptım. Kaz yetiştiriciliği derneği kurarak kaz yetiştiricilerine bir pazar kapısı açtım. Kaz yetiştiricileri kazandı, köylü kazandı, satıcılar kazandı, turizme hizmet eden bütün faktörler kazandı (Chefstory, Youtube, 2022)." Nuran Özyılmaz

"Tersine göç başladı. 40 haneyken 106 haneye çıktık. Köy canlandı. Türkiye'de ilk, Dünya'da 2. peynir müzesi açıldı. 9 mandıra açarak 32 çeşit peynir üretimi başladı. Köyümüz uluslararası turizme açıldı. 5 km yürüyüş parkuru, bisiklet yolu, çadır kampları kurarak gençleri üretime dahil ettik. Çevre köylerdeki kadınlarımızı da sürece dahil ettik. 7 proje köyü daha eklendi. Ürünlerimiz için coğrafi işaretleme yaptırдық. Kars kavulca buğdayı yeniden üretime geçildi. Kaybolmaya yüz tutmuştu (Güçlü kadınlar, Güçlü Yarınlar, Youtube,2021)." Zümran Ömür

"Bölge turizme açıldı. Yöre insanına çalışma alanı açıldı. Göç engellendi. Gençlere iş imkanı sunuldu, yeni beceriler edinmeleri için eğitimler verildi. Geleneksel at yetiştiriciliği desteklendi. Yöresel ürünlerin üretimine katkı sağlandı böylece bir pazar oluştu. Yerli üretici ekonomiye katıldı (GarantiBBVA, İksir Sema Aydın,2015)." İksir Sema Aydın

" Şehrin ekonomik gelir kaynağı tarım ve hayvancılık ve sınır ticareti iken turizm oldu. Kadınlar ekonomiye katıldı. Şehirde turizm endüstrisi gelişti, turizm ekonomisi doğdu. 99'da Mardin'de ziyaretçi turist sayısı 11.000, 220 yatak kapasiteli 3 yıldızlı bir otel ve tek esnaf lokantası varken, 2019'da turist sayısı Bir buçuk milyona, yatak kapasitesi 220'den18.500'e çıkmıştı (Bir Kadın, Yotube, 2021). Dünya'nın her yerine kadınların el işi işleri satılmaya başlandı (TEDx, 2017). En büyük sorun göç iken geri göç başladı. Urfa güney doğuda kadının en geri kaldığı yer, Harran dahada kötüydü. İşsizlik çok fazlaydı. O bölgede gastronomi eğitim verdim. Harran'da 2 gastronomi okulu ve restoran açıldı. Suriyeli göçmenlere eğitimler verdik. Kırsal kalkınmada istihdam projeleri yapıyoruz. Mültecileri yerel halkla entegre ediyoruz. Bölgede tohum takas, susuz tarım gibi konularda çalışmalar yapıldı ve devam ediyor. Sorgül buğdayının çoğaltılması, toprağın iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yaptık (Bir Kadın, Youtube, 2021)." Ebru Baybara Demir

Ülkemizde özellikle ataerkil yapı ve sosyal, kültürel yapıdaki inançlar nedeniyle kadınların yaşadıkları zorluklar ve engeller, araştırmada incelenen fark yaratan kadınların cevapları ile örtüşmektedir. Görülmektedir ki, kadın girişimciliğine yaklaşım "kadını güçlendirme" bakış açısıyla gerçekleştirildiğinde, girişimci kadınların elde edecekleri başarılar tahminlerin ve beklentilerin çok ötesinde olacaktır. İmkansızlıklar içerisinde sistem ve toplumla mücadele eden bu beş farklı eğitim ve kültürel yapıya sahip kadın girişimcilerin elde ettiği sonuçlar bölgesel kalkınmanın yanı sıra toplumsal bir değişime de neden olmuştur. Kaaber (2008)'in çalışmasında yer alan kadının güçlenmesi ile elde edilecek özdeğer duygusu, kadın yoksulluğunun giderilmesi, kadının hane içinde söz hakkının olması, sosyal kimlik gelişimi vb. toplumsal cinsiyet çıktılarından gerçekleştirildiği görülmektedir. Örnekte yer alan kadın girişimciler, Bourdieu'nun düşünümSELLİK kavramında ve Feminist teorisyenlerin çalışmalarında sözü geçen bugüne kadar nesilden nesile taşınan, öğretilen ve içselleştirilen tüm kültürel kodların bireyler tarafından üretildiği ve bu durumun farkına varılıp, sorgulandığında değiştirilebileceği ve böylece toplumsal bir dönüşüm gerçekleştirilebileceğinin canlı örnekleridirler. Hem kendileri, hem de toplumda gerçekleştirdikleri değişimlerle "değişim ajanı" olarak rol oynadıkları görülmektedir.

5 Sonuç

Kadın girişimcilerin öneminin artmasıyla birlikte devlet desteği, girişimcilik programları, stratejileri, eylem planları uygulanmaya çalışılsa da, eşitsizlik var oldukça ve göz ardı edildikçe çözümler kısa vadeli olacaktır. Bu uygulamalar cinsiyet eşitsizliği ve cinsiyet ayrımı gibi sorunların azaltılmasına ancak uzun vadeli çözümlere hizmet etmektedir. Ülkemizde yasal düzenlemelerdeki eşit duruşa rağmen kadın ve erkek arasındaki uçurum, özellikle siyasi, sosyal ve iş gücü piyasası alanlarında belirgindir. Coğrafya, kültür ve toplumsal tutumların bir ülkenin ekonomik kalkınmasının yanı sıra girişimcilik oranı ve doğasını da etkilediği kabul edilmektedir. Türkiye eril/ataerkil bir ülkedir. 1999 yılında Avrupa Birliğine uyum yasaları kapsamında Türkiye'de kadın girişimciliğine yönelik çalışmalar başlamış olsa da, temelde neo-liberal politikalar kapsamında ele alınıp desteklendiği görülmektedir. Kadınlar içselleştirilmiş toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı erkek egemen yapının baskısından kurtulamamakta ve geleneksel rollerini kabullenmektedirler. Ülkelerin/ bölgelerin sosyokültürel yapıları bu konuda etkili olmaktadır. Bu noktada girişimciliğin toplumsal cinsiyete dayalı yapısı, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünü de etkilemektedir (Ahl, 2006).

Kadın girişimciliği ile ilgili çalışmaların artması, ülke ekonomilerine ve toplumsal gelişime katkılarının anlaşılması ile ülkeler yeni politikalar geliştirirken, eğitim seviyesindeki artış ile de girişimci kadın sayısında artışlar başlamıştır. Yapılan literatür incelemesinde, makalelerin büyük bir çoğunluğunun benzer konulara odaklandığı ve aynı konuların bölgesel veya şehir bazında çalışıldığı görülmüştür. Aynı zamanda farklı makalelerde kadın girişimciliğinde rol model eksikliğinden bahsedilmektedir. Tüm kadınlar eşit olanaklara sahip olmadıklarından başarılı rol modellerin varlığı, girişimciliğe yaklaşımları ve faaliyetleri, girişimci olmak isteyen

diğer kadınların da kararlarını etkileyecektir. Özellikle kadınlar için rol modelin kadın olması çok önemli bir faktördür. Bir kişi kendisiyle aynı cinsiyette olan bir kişiden daha fazla etkilenecektir (Arıkan, 2016). Yukarıda bahsi geçen beş fark yaratan kadın girişimci, söylemlerinde özellikle rol model olarak ne tür değişimlerin önünü açtıklarından bahsetmişlerdir. Kadın girişimcilerin süreç boyu karşılaştıkları zorluklar, hikayeleri ve motivasyonları onlarla aynı yolda ilerlemek isteyen ya da çeşitli nedenler ile zorunda kalan kadınlar için yol gösterici olacaktır (Akyol, 2017). Bu nedenle bu konuda yapılacak olan çalışmalar önemli yol gösterici çalışmalardır. Yapılan çalışmalarda, erkek meslektaşlarıyla pek çok özelliği paylaşsalar da birçok açıdan benzersiz olan kadın girişimcilerin incelenmesinin önemli olduğu savunulmaktadır. İşletmelerindeki gözlemlenebilir farklılıklar, onların motivasyonları ve hedefleri, hazırlık, organizasyon, stratejik yönelim ve kaynaklara erişim, toplumsal ve kültürel baskılar gibi pek çok konuda farklılıklar bulunmaktadır (Greene, vd. 2003). Bu tarz örnek başarı hikayelerinin ulusal basında daha çok yer alması, daha fazla kitleye ulaşması bu nedenle önemlidir.

Ülkemizde girişimci kadın sayısındaki artış daha çok şehir merkezlerinde ve metropollerde gözlemlenmektedir. Bölgesel bazda eşit bir şekilde dağılmamıştır. Kırsal kesimdeki kadınlar kendi işlerini kurma konusunda birçok engelle karşılaşmaktadır. Kadınları hâlâ ev işlerinden ve çocuklardan sorumlu gören kültürel faktör, kadınların kendi işlerini kurmalarının önündeki en büyük engeldir (Lu ve Kumah, 2013; Pristiana, 2009). Paternalist bir toplum kültüründe para kazanmak erkeğin görevidir ve bir kadının kendi geçimini sağlamayı istemesi uygunsuz veya tabu olarak kabul edilir (Lukiyanto, 2018). Bu kültür topluluk tarafından, özellikle kırsal topluluklar tarafından hala güçlü bir şekilde sürdürüldüğünden, kırsal alanlardaki kadın girişimci sayısındaki artış son derece düşük kalmaktadır (Kumalasari vd. 2020).

Nüfusun yarısını kadınların oluşturduğu bir ülkede, kadın girişimciliğinin ekonomik ve toplumsal çıktıları göz önünde bulundurulduğunda, ataerkil düzenin kadının üzerindeki yaptırımının ortadan kaldırılabilmesi için toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadının güçlendirilmesi, girişimcilikte kadınlar için kadın rol modellerinin önemi üzerinde durulması ve devlet politikalarının bu yönde gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- AA Haber, (2019). <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/evden-ahira-giden-kadınlar-iken-is-kadını-oluverdik/1411440>
- Ahl, H. (2006). "Why research on women entrepreneurs needs new directions", *Entrepreneurship, Theory and Practice*, September
- Ahl, H., Berglund, K., Pettersson, K. (2016). "From Feminist to Feminism: on the uneasy relationship between Feminism, Entrepreneurship and the Nordic Welfare State", *International Entrepreneurship and Management Journal*, 12,
- Ahl, H., ve Marlow, S. (2012). "Exploring the Dynamics of Gender, Feminism and Entrepreneurship: Advancing Debate to Escape a Dead End? ", *Organization*, 19(5)
- Aksay, B. (2021). Kadın Girişimciliği, Akademisyen Kitapevi, ANKARA
- Akyol, C. (2017). "Girişimci Kadınların Bölge Kalkınmasına Katkıları: Artvin Örneği", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 Kadın Özel Sayısı, s.446
- Altan, Ş ve Ersöz A. (1994). "Kadının Çifte Yükümlülüğü", *Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Bülteni*, 2, s. 32.
- Arıkan, C. (2016). "Kadın Girişimcilikte Başarı ve Başarıyı Etkileyen Faktörler : Bursa Örneği.", *Yönetim ve Kalkınma Araştırmaları Dergisi*, 14(3), s.142
- Aslan, Ş. ve Atabey, A. (2009). "Küresel Rekabette Kadın Girişimcilerin Rolü ve Türk Kadın Girişimci Tipolojisi" *Journal of Azerbaijani Studies*, 12; s. 4
- Aslantaş, H. A. (2008). "Sosyal Değişme, Kentleşme ve Kentlileşmenin Din Üzerine Etkileri", *F.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (2), s.183.
- Bayraktar, S. (2018). "Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerinden Sembolik Şiddet: Türk Atasözleri Ve Deyimlerinde Annelik-Babalık Cinsiyet Rollerinin Kültür Kodlarına Dayalı Bir İnceleme", *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 4(5), s.96
- Baysal, H. (2020). "Türkiye'de Kadın Girişimci Yazını (1996-2020): Pandemi Öncesi Görünüm, Pandemi Sonrası için Yol Gösterici Olabilir mi?", *International Journal Entrepreneurship and Management Inquiries*, 4(1), s.60
- Bedük, A. (2005). "Türkiye'de Çalışan Kadın ve Kadın Girişimciliği". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C:3, S:12, s.114
- Bir Kadın, (2021), Ebru Baybara Demir, Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=9qdZVPoJJqU&ab_channel=medyascope

- Bowe,D.D. ve Hisrich,R.D. (1986). "The Female Entrepreneur: A Career Development Perspective". *Academy of Management Review*,11(2), s.394
- Boyacıoğlu, E.Z. (2014). "Kırsal Turizmde Kadın Girişimciliği:Edirne Örneği". *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*.4(2),s.84
- Bruni, A., Poggio, B., Gherardi, S. (2004). " Entrepreneur-Mentality, Gender and the Study of Women Entrepreneurs", *Journal of Organizational Change Management*",17(3),s.256
- Brush, C.G., Bruin, A. & Welter, F. (2009). "A gender-aware framework for women's entrepreneurship", *International Journal of Gender and Entrepreneurship*,1 (1), s.8
- Bourdieu, Pierre, (2016). *Sosyoloji Meseleleri*, çev. Filiz Öztürk vd., Ankara, Heretik Yayıncılık,p.203
- Bourdieu, Pierre,(2017) *Ayrım Beđeni Yargısının Toplumsal Eleřtirisi*, çev. Derya Fırat, Günce Berkurt, Ankara, Heretik Yayıncılık, s.169
- Cesaret Veren Kadınlar, (2021, Nisan 30). Bedriye Berber Engin, Youtube, (Video). https://www.youtube.com/watch?v=dWtXbKvfBk&ab_channel=CesaretVerenKad%C4%B1nlar
- Chefstroy, (2022, řubat 4). Nuran Özyılmaz, Youtube, (Video). https://www.youtube.com/watch?v=ZE9LoYh59zU&t=8s&ab_channel=ChefStory
- Costa, C., Bakas, F.E., Breda, Z., Durao, M. (2017). " Emotional Female Managers:How to Gendered Roles Influence Tourism Management Discourse", *Journal of Hospitality and Tourism Management*,33,s.150
- Deva Kadında, (2021, Nisan 17), Bedriye Berber Engin, Youtube, (Video). https://www.youtube.com/watch?v=VXYxCi-wqMM&ab_channel=DEVAPartisi
- De Vita, L., Mari, M., Poggesi, S. (2014). " Women entrepreneurs in and from developing countries: Evidences from the literatüre", *European Management Journal*, 32, s.452
- Dünya Bankası (2012). *Dünya Kalkınma Raporu. Toplumsal Cinsiyet Eřitliđi ve Kalkınma*, Genel Bakış. Washington DC: Dünya Bankası Yayını
- Ecevit, Y. (2007). "Türkiye'de kadın girişimciliğine eleştirel bir yaklaşım", Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Yayınları: Ankara. (<https://silو.tips/download/trkye-de-kadin-grmclne-cletrel-br-yaklaim>)
- Foss, L. (2010). "Research on entrepreneur net- works: The case for a constructionist feminist theory perspective", *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 2(1).
- Fox, Kadının Eseri, (2021, Temmuz 25),Zümran Ömür, Youtube , https://www.youtube.com/watch?v=IDM4AxvAytg&ab_channel=FOX
- Fox, Kadının Eseri,(2021, Mayıs 30),Ebru Baybara Demir, https://www.youtube.com/watch?v=mQD1uD7m0F0&ab_channel=FOX
- Garanti BBVA, (2015) *Başarı Hikayeleri*, Nuran Özyılmaz, <https://garantibbvakadingirisimci.com/basari-hikayeleri/nuray-ozyilmaz>
- Gazete Kampüs, (2019), Bedriye Berber Engin. <https://iletisim.erciyes.edu.tr/files/gazetekampus/2019-03-101.pdf>
- Gül, S. S. ve Nizam, Ö. K. (2021). "Sosyal bilimlerde söylem ve içerik analizi" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, s.185. <https://doi.org/10.30794/pausbed.803182>
- Global Gender Gap Reprt, <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2022/>
- Gorji, M. B. ve Rahimian, P. (2011). "The Study Of Barriers To Entrepreneurship in Men And Women Australian", *Journal of Business An Management Research*,1(9),s.33
- Greene, P.G., Hart, M.M., Gatewood, E.J., Brush, C., Carter, N.M., & Stein, G.R. (2003). "Women Entrepreneurs: Moving Front and Center: An Overview of Research and Theory", Coleman White Paper Series, 3, 1–47. Retrieved June 2005
- Gupta,V., Turban, D.B., Wasti, S.A., Sikdar, A. (2005). " Entrepreneurship and Stereotypes: Are Entrepreneurs from Mars or From Venus?", *Academy of Management Best Conference Paper*,ENT:C1,s.1
- Güçlü Kadınlar, Güçlü Yarınlar, Youtube, (2021). <https://www.google.com/search=zümran+ömür>
- Halaç, S.,D., Meşe, G. (2021). "Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısından Türkiye'de Kadın Girişimciliğinin Durumu", *Dumlupınası Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,68, s.256
- Hürriyet,Bedriye Berber Engin, (2018). <https://www.hurriyet.com.tr/bedriye-berber-engin-anadoludaki-binlerce-koye-ornek-oldu-41044352>
- İvk, Nuran Oğuz Özyılmaz, <https://ivk.com.tr/event/nuran-oguz-ozyilmaz/>
- İrefin, P., İfah, S.S., Bwala, M.H. (2012). "Organizational Theories and Analysis: A Feminist Perspective", *International Journal of Advancements in Research and Technology*, 1 (1),

- Jennings, J. E., ve Brush, C. G. (2013), " Research on women entrepreneurs: challenges to (and from) the broader entrepreneurship literature?", *The Academy of Management Annals*, 7(1), s.663
(16) (PDF) *Women entrepreneurship: research review and future directions*. Available from: https://www.researchgate.net/publication/308976679_Women_entrepreneurship_research_review_and_future_directions#fullTextFileContent [accessed Jul 04 2023].
- Kaaber, N. (2008). "Paid Work, Women's Empowerment and Gender Justice:Critical Pathways to Social Change", London:LSE Library(Google Scholar),s..27
- Kaplan, M., Yardımcıoğlu, M. (2020)." Alan,Habitus ve Sermaye Kavramlarıyla Pierre Bourdieu".*Habitus Toplum Bilim Dergisi*, 1, s.28
- Kendirli, H.Ç. ve Şenöz, Ş.A. (2019). " Hizmet Sektöründe Kadın Girişimciler: Çorum Araştırması ", *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 4, s. 95
- Korze, Z.,S. ve Lebe, S.S. (2017). "Types of Entrepreneurs in Small Hotels in Slovenia". *Academica Turistica*,10(2), s.130
- Kocacık, F ve Gökçaya, V.B. (2005, " Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1), s.196.
- Kumalasari, R.D., Lukiyanto,K. & Purnomo, A. (2021). "External Factors Motivating Successful Women Entrepreneurs: Astudy of Women Entrepreneurs Community in a Rural Area", *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*,18(1), s.520
- Jennings, J. E. ve Brush, C.G. (2013). " Research on women entrepreneurs: Challenges to (and from) the Broader Entrepreneurship Literature?." , *The Academy of Management Annals*, 7(1), s.665,666
- Metin, O., Ünal, Ş. (2022). "İçerik Analizi Tekniği: İletişim Bilimlerinde ve Sosyolojide Doktora Tezlerinde Kullanımı", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Araştırma Bilimleri Özel Sayısı*, 22(2),s. 275.
- Milliyet (2020), <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/1-milyon-246-bin-girisimcinin-sadece-134-bini-kadin-6258115>
- Özdemir, Z., Yalman, N.İ., & Bayraktar,S. (2012). "Kadın İstihdamı Ve Ekonomik Kalkınma: Geçiş Ekonomileri Örneği", *International Conference on Eurasian economies*,s. 115
- Özkaplan, N. (2009). "Duygusal emek ve kadın işi/erkek işi", *Çalışma ve Toplum*, 2(21):s. 15-23.
- Pazartesi14, (2021), <https://pazartesi14.com/2021/11/09/isi-gucu-yasamak-olan-bir-kadin/>
- Sallan-Gül, S. ve Altındal, Y. (2016). "Türkiye’de Kadın Girişimciliğinin Serüveni: Başarı Mümkün mü?", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21, S4, s.1366
- Sospeter, G.,N., Rwelamila,P., Nchimbi,M. & Masoud,M. (2014). "Review of Theory and Practice Literature on Women Entrepreneurship in the Tanzanian Construction Industry: Establishing the Missing Link ", *Journal of Construction in Developing Countries*, 19(2), s.81,82
- Storybox, (2021), Dünyanın en iyi on şefi arasında, Mardinli Ebru Baybara Demir, Youtube https://www.google.com/search?tbm=vid&sxsrf=AB5stBjkOSFVVaWGpxNImGdmr-hjV_Xslg:1688799546898&q=ebru+baybara+demir
- Şahin, E. (2006). "Kadın Girişimcilik ve Konya İlinde Kadın Girişimcilik Profili Üzerine Bir Uygulama", Yüksek Lisans Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı.
- TEDx, (2017), Ebru Baybara Demir, https://www.youtube.com/watch?v=gDVJ47KYXBw&ab_channel=TEDxTalks
- TEDx (2018), Bedriye Berber Engin, <https://www.google.com/search?q=bedriye+berber+engin+ted+tedx>
- TEDx (2018), Zümran Ömür, https://www.youtube.com/watch?v=lorZ51L1TFU&t=430s&ab_channel=TEDxTalks
- Topateş, A.K., Topateş,H. ve Kıdak,E. (2022). "Güçlendirme ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini İkiyinde Kadın Girişimciliği",*Çalışma ve Toplum*,2(73), s.1066
- TÜİK (2022), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0statistiklerle-Kad%C4%B1n-2022-49668&dil=1>
- Uğuz, S.Ç. ve Topbaş, F. (2016). "Turizmde Kadın İstihdamı ve Ücret Ayrımcılığı: Karşılaştırmalı bir Analiz", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 27(1),s.67.
- Yadav V. ve Unni, J. (2016). "Women entrepreneurship: Research review and future directions ", *Journal of Global Entrepreneurship Research*, 6 (12), s.1.
- Yetim, N. (2002)," Sosyal Sermaye Olarak Kadın Girişimciler: Mersin Örneği", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 2(2),s.81

- Yılmaz, A.S.(2014)" Bir Sosyal Değişim Ajanı Olarak Girişimcilik Eğitimi". *Journal of World of Turks* ,6(1), s.300
- Yordanova, I.D. (2011). "The Effects Of Gender On Entrepreneurship İn Bulgaria:An Empirical Study", *International Journal Of Management*, 2(1), s. 289
- Zhang,Z., Zyphur,M.J., Narayanan, J., Arvey, R.D., Chaturvedi,S., Avolio,B.J., Lichtenstein,P., & Larsson,G. (2009). "The Genetic Basis Of Entrepreneurship: Effects Of Gender And Personality", *Organizational Behavior And Human Decision Processes*, s. 110, 94.